

ГРОМАДСЬКІ ПРЕФЕРЕНЦІЇ МЕШКАНЦІВ м. ЛЬВОВА (2008–2017) У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

PUBLIC PREFERENCES OF LVIV PEOPLE (2008-2017) IN THE CONTEXT OF CIVIC SOCIETY FORMATION

У статті розкрито основні громадські преференції мешканців м. Львова, які формуються в контексті функціонування сучасних громадських організацій. Виявлено, що львів'яни надають перевагу організаціям культурницького, спортивного, професійного чи клубного спрямування, менше зацікавлені викликають соціальні та виховницькі організації. З'ясовано, що рівень належності до громадських організацій є низьким (5%), що пов'язано з такими причинами, як відсутність вільного часу та бажання. Відповідно до результатів трьох хвиль опитування громадської думки львів'ян (2008, 2011, 2017), продемонстровано, що за останні 10 років громадські преференції мешканців міста характеризувалися суперечливістю, маргіналізованістю та позаструктурністю.

Ключові слова: громадські організації, громадські преференції, громадянське суспільство, види громадських організацій, приналежність до громадських організацій.

В статье раскрыты главные общественные предпочтения жителей г. Львова, которые формируются в контексте функционирования современных общественных организаций. Обнаружено, что львовяне предпочитают организации культурного, спортивного, профессионального или клубного направления, меньшую заинтересованность вызывают социальные и воспитательные организации. Уровень

принадлежности к общественным организациям определен как низкий (5%), что связано с такими причинами, как отсутствие свободного времени и желания. Исходя из результатов 3-х волн опроса общественного мнения львовян (2008, 2011, 2017), демонстрируется, что в последние 10 лет общественные предпочтения жителей города характеризуются противоречивостью, маргинализированностью и внеструктурностью.

Ключевые слова: общественные организации, общественные предпочтения, гражданское общество, виды общественных организаций, принадлежность к общественным организациям.

The article deals with main public preferences of Lviv people, which are forming at the context of contemporary NGOs functioning. It was revealed that Lviv citizens prefer the organizations of cultural, sport, professional and clubs types, not so popular are organizations of social and educational trends. The level of NGO affiliation is qualified as low (5%), which is connected with such reasons as absence of free time and desire. According to the results of three waves of research of Lviv people' public opinion (2008, 2011, 2017), it was demonstrated that for last 10 years public preferences of the citizens preserve such characteristics as contradictory, marginalization and out of structure.

Key words: NGOs, public preferences, civic society, types of NGOs, affiliation to NGOs.

УДК 316.354:061.2](477.83-25):
303.63«2008/2017»

Калиняк О.Т.

к. соц. н., доцент кафедри соціології
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Постановка проблеми. Формування громадянського суспільства в сучасній Україні можна вважати одним із ключових процесів трансформаційних перетворень українського соціуму початку ХХІ століття. Час новітньої історії Української державності продемонстрував значні можливості до громадянської консолідації, котра є визначальною рисою здорового громадянського суспільства. Здебільшого приклади такої консолідації пов'язані з критичними і неординарними подіями (йдеться про новітні українські революції, а також АТО). Однак у тривалому поточному дискурсі громадянська згуртованість втрачає свою актуальність, що негативно відображається на розвитку громадянського суспільства в цілому. Причини такої ситуації можуть бути різними – частково внутрішніми, соціально-психологічними (розчарування, втома, зневіра тощо), частково зовнішніми, організаційними (розпорошеність, відсутність зкоординованості тощо). Якщо подолання соціально-психо-

логічних причин зниження рівня громадської консолідації є надскладним завданням із численними, але досить абстрактними потенційними виконавцями, то усуненням проблем організаційного характеру мали б займатися відомі інститути громадянського суспільства, зокрема громадські організації.

За даними всеукраїнського дослідження, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології в грудні 2016 року, громадські організації мають один з найвищих балансів довіри/недовіри, поступаючись лише церкві, волонтерам та Збройним Силам України [1]. Такі високі показники дозволяють стверджувати, що громадські організації мають достатньо потенційних можливостей, аби забезпечувати необхідний для громадянського суспільства рівень громадської консолідованості. Проте виникає питання: чи на практиці сучасні громадські організації виступають тим фактором, який згуртовує людей і створює умови для функціонування громадянського

суспільства в Україні? Для того, щоб відповісти на поставлене питання, доцільно глибше вивчити громадську думку стосовно громадських організацій, особливо в контексті надання певних переваг зазначеним організаціям чи відмові від них. Таким чином, ця стаття спрямована на дослідження громадських преференцій людей у формалізовано-організаційному дискурсі, тобто тих преференцій, які стосуються організованої громадської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало дослідників вивчали різні сторони функціонування громадських організацій. Серед зарубіжних доцільно відзначити таких вчених, як: П. Геррманн, С. Гендерсон, Г. Доманські, Е. Еверс та Дж. Лавілл, Д. Льюїс, Ш. Фелдман, Дж. Фішер, Р. Хей та ін. Серед українських вчених питаннями громадських організацій займалися Ю. Галустян В. Головенько, М. Шевченко, О. Грущенко, О. Пархомчук, В. Королько, О. Некрасова тощо. Зазначені вище автори в той чи інший спосіб вивчали різні сторони функціонування громадських організацій, проте серед відомих праць нам не вдалося знайти дослідження громадських преференцій у динамічному вимірі, що може стати свідченням теоретичної актуальності цієї роботи.

У цій статті пропонується не лише один зріз громадської думки про згадані організації, а результати трьох хвиль анкетування, проведених у 2008, 2011 та 2017 роках [2; 3; 4]. Це дозволить зробити порівняння і проаналізувати динаміку уявлень людей про громадські організації, зокрема в контексті надання певних переваг громадським структурам чи відмові від них, за останні 10 років у м. Львові. Робота територіально обмежена містом Львів, яке відоме своїми активними громадянськими позиціями, що дозволить перевірити на практиці їхню актуальність.

Постановка завдання. Таким чином, завдання цієї статті полягає у визначенні динаміки громадських преференцій у площині функціонування громадських організацій як одного з ключових інститутів громадянського суспільства, з точки зору сучасного населення м. Львова (у 2008–2017 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження трьох хвиль показали, що членами громадських організацій вважали себе 8,7% всього населення Львова у 2008 р. [2], 5% респондентів у 2011 р. [3] та 5,5% львів'ян у 2017 р. [4]. Таким чином, якщо у 2008 р. участь у громадських організаціях все ж залишалася на відносно високому рівні, то у 2011 р. цей рівень знижується і залишається практично незмінним у 2017 р.

Близько 5% належності до громадських організацій, які продемонстрували львів'яни,

достатнім чином співпадають з даними дослідження всеукраїнського рівня, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. Якщо на загальнонаціональному рівні свою належність до громадських організацій декларують 2,9% респондентів, то в межах західної частини України цей відсоток зростає до 4,7 [5]. Отже, результати громадської приналежності львів'ян, які незначно перевищують 5%, можемо припустити, пов'язані з відомою проактивною позицією мешканців міста. Тобто порівняно із всеукраїнським рівнем, 5,5% можна вважати показником з позитивною тенденцією громадської залученості. Однак в абсолютному розрізі 5,5% свідчить швидше про низький рівень зацікавленості респондентів в участі у громадських організаціях.

Цікаво, що результати дослідження не виявили зростання участі мешканців Львова в громадських організаціях у 2017 р., адже громадська активізація на тлі проведення АТО є очевидною. Швидше за все, чимало громадсько активних людей реалізують себе поза межами формалізованого членства в певних структурах. Взагалі, це позитивна тенденція, оскільки демонструє здатність громадян до самоорганізації без допомоги формальних інституцій, яка найбільш властива тоді, коли потрібно швидко реагувати на різного роду виклики. Проте така позаструктурна діяльність, не маючи відповідної організаційної допомоги, швидко вичерпує себе, часто навіть до того, як досягне поставленої на початку мети. Структура, яка зуміє перебрати на себе функції таких осередків самоорганізації, за умови незаангажованості та неупередженості, може стати гідним продовженням справи, а також достойною частиною громадянського суспільства. Очевидно, що в Україні на цей час таких громадських структур ще не знайдено, про що свідчать невисокі відсотки участі в громадських організаціях.

Результати дослідження все ж таки демонструють певний рівень зацікавлення мешканців Львова громадськими організаціями. Про це, зокрема, свідчить те, що бажання стати членами громадських організацій виявили 23% опитаних у 2008 р. [2], 13,7% у 2011 р. [3] та 16% у 2017 р [4]. Такі цифри дають підстави говорити про негативні тенденції розвитку громадських преференцій, зокрема у м. Львові, оскільки спочатку кількість тих, що хотіли б належати до громадських організацій, знизилася, а пізніше незначною мірою піднялася, так і не досягнувши показника 2008 р. У контексті належності до громадських організацій та висловленні такого бажання цікаво, на нашу думку, порівняти такі цифри: 23% людей виявляють бажання стати членами громадських організацій і лише 8,7%

стають ними у 2008 р. [2], 13,7% респондентів хочуть належати до громадських організацій і лише 5% стають ними у 2011 р. [3], 16% знову декларують подібні бажання і лише 5,5% їх реалізують [4]. Ті чи інші фактори не дають можливості теоретичним перевагам громадської приналежності людей реалізуватися на практиці. Одним із факторів можна вважати згаданий вище факт відсутності авторитетних формальних структур, які б залучили до себе громадсько активних учасників самоорганізаційних рухів. Також не менш важливим фактором, на нашу думку, є перебирання іншими соціальними інститутами та організаціями низки функцій громадських організацій. Люди йдуть туди, де є кращі пропозиції, вибираючи замість громадських організацій спортивні клуби, фестивалі, вечірки тощо.

Досить показовими є результати того, які переваги щодо різновидів громадських організацій демонструють мешканці м. Львова, все ж таки обираючи бажання бути частиною громадського простору (див. рис. 1).

Таким чином, переваги респондентів трьох хвиль дослідження щодо належності до різних за видами діяльності громадських організацій мають низку подібностей та відмінностей.

Найперше, що звертає на себе увагу, – це різниця в діапазоні переваг стосовно громадських організацій мешканців м. Львова в різні роки. Яскраво виражених пріоритетів серед респондентів 2008 р. ми не бачимо. Такі різновиди громадських організацій, як культурно-мистецькі організації, спортивні, про-

фесійні та клуби за інтересами займають лідерські позиції, однак відставання переваг львів'ян щодо інших різновидів громадських організацій є незначним. Тобто опитування 2008 р. продемонструвало достатньо збалансований набір громадських переваг мешканців міста. Дослідження 2011 р. показало досить подібну ситуацію – різниця між пріоритетами респондентів щодо різних видів громадських організацій зберігається незначною, за винятком культурно-мистецьких організацій, котрі набрали помітно найбільшу кількість охочих поповнити їхні ряди. Можемо припустити, що це було пов'язано з певним зростанням у тогочасному суспільстві культурницького дискурсу. Результати опитування 2017 р. дали можливість побачити цілком іншу картину. Знову ж, такі види громадських організацій, як клуби за інтересами, спортивні, професійні та культурно-мистецькі організації, займають лідерські позиції, однак вони суттєво випереджають показники висловлених пріоритетів щодо організацій інших видів.

Відповідно, за останні 10 років переваги львів'ян щодо бажання належати до громадських організацій певних видів залишаються в значній мірі подібними. Цікаво, що впродовж вказаного періоду львів'яни надають перевагу організаціям культурницького, спортивного, професійного чи клубного спрямування. Саме ці організації (лише змінюючи порядок лідерських позицій) викликають найбільше зацікавлення серед мешканців міста, залишаючи позаду інші види громадських структур, зо-

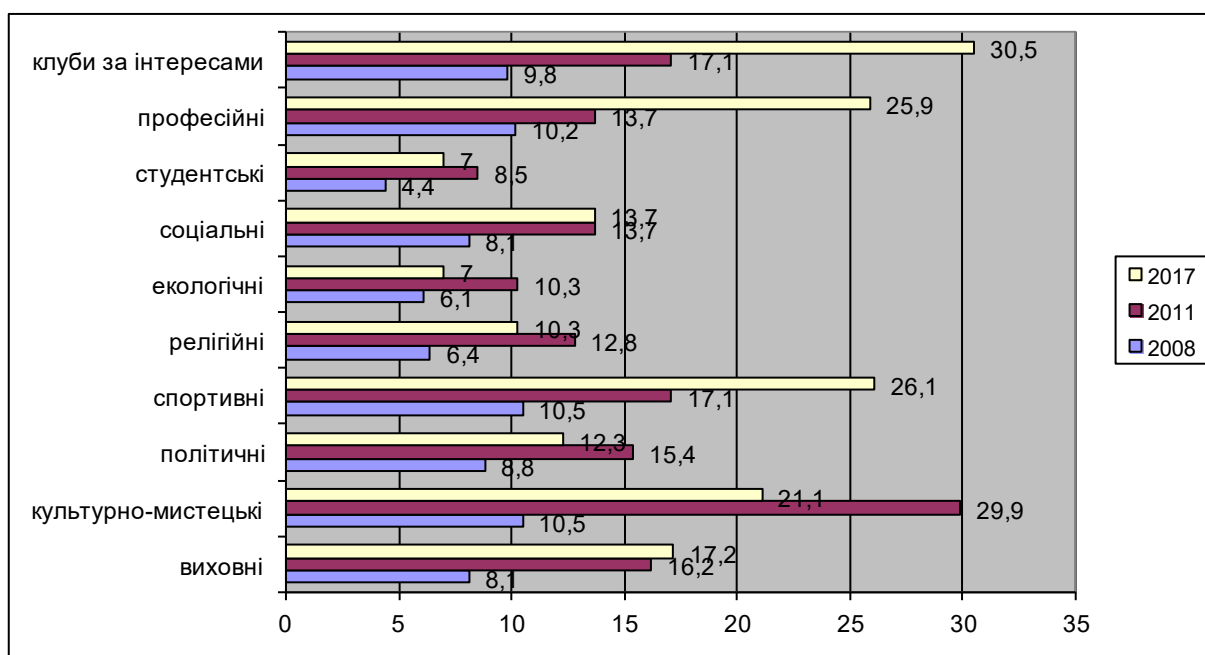

Рис. 1. Динаміка громадських переваг мешканців м. Львова [2, 3, 4]

Розподіл відповідей мешканців Львова стосовно бажання стати членом громадської організації певного виду [2, 3, 4]

Вид організацій	2008		2011		2017	
	%	Ранг серед усіх видів	%	Ранг серед усіх видів	%	Ранг серед усіх видів
Спортивні	10,5	I	17,1	II	26,3	II
Культурницькі	10,5	I	29,9	I	21,1	IV
Професійні	10,2	II	13,7	V	25,9	III
Клуби за інтересами	9,8	III	17,1	II	30,5	I
Політичні	8,8	IV	15,4	IV	12,3	VII
Соціальні	8,1	V	13,7	V	13,8	VI
Виховні	8,1	V	16,2	III	17,2	V
Релігійні	6,4	VI	12,8	VI	10,3	VIII
Екологічні	6,1	VII	10,3	VII	7	IX
Студентські	4,4	VIII	8,5	VIII	7	IX

крема таких, як релігійні, політичні, екологічні, виховні та соціальні організації.

Визначених трьома хвилями опитування лідерів громадських преференцій львів'ян об'єднує те, що вони забезпечують реалізацію швидше розважальних інтересів людей (культура, мистецтво, клуби за інтересами). Тоді як вирішення більш складних, соціальних чи виховних проблем, які є прерогативою відповідних організацій, не стало для респондентів пріоритетним в їхньому бажанні громадської активності. Пояснення такого явища можуть бути різними, детальніше їх доцільно було б вивчити за допомогою глибинних інтерв'ю в перспективі. Можемо припустити, що люди пов'язують свою потенційну громадську активність швидше з дозвіллям, яке очевидно повинно бути легким і забезпечувати відпочинок. Ймовірно, люди не готові обтяжувати свій вільний від роботи час вирішенням складних життєво важливих проблем, навіть, якщо ці проблеми є надзвичайно гострими та актуальними. У 2017 р. респондентам було запропоновано серед перелічених вище видів громадських організацій обрати військові організації як такі, куди вони хотіли б належати (в попередні роки організації цього виду зі зрозумілих причин не були актуальними). Проте, незважаючи на необхідність підтримки в сучасний час громадських організацій саме військового спрямування, ці організації не ввійшли до лідерів громадських пріоритетів львів'ян [4]. У 2017 р. люди мають бажання розвивати культурницьку чи спортивну громадську діяльність, причому більш активно, ніж інші сфери, порівняно з опитуваннями попередніх років. Причини такої ситуації мають як психологічне (втома від війни, намагання відсторонитися від складних обставин тощо), так і соціальне (розчарування в тих чи інших соціальних інсти-

тутах, недовіра тощо) підґрунтя, що буде перевірено в перспективі відповідними глибинними дослідженнями.

Досить стабільними є показники виявлених бажань мешканців Львова щодо належності до виховних та соціально зорієнтованих громадських організацій. Вони стабільно не належать до лідерів громадських преференцій львів'ян, але й не опускаються до відвертих аутсайдерів – займають постійну серединну позицію. Така стабільність, ймовірно, є свідченням того, що саме ці організації є тими громадськими структурами, які відповідають власне за формування громадянського суспільства. Адже громадянське суспільство формують швидше ті громадські ініціативи, які пов'язані з вирішенням важливих питань соціального характеру. Стабільна серединна позиція цих організацій, яку демонструють три хвили опитування, показує розуміння респондентами важливості зазначених організацій, проте відводить їх на другий план, порівняно з більш атрактивними структурами.

Досить неоднозначним є політичний дискурс у визначенні пріоритетів мешканців Львова щодо належності до громадських організацій. За результатами опитувань 2008 та 2011 років організації політичного спрямування займали в рейтингу громадських пріоритетів впевнену четверту позицію (після визначених вище лідерів). Це може свідчити про досить високий рівень зацікавленості політикою серед населення м. Львова у вказаний період. Дослідження перших двох хвиль також показали значний рівень плутанини мешканцями Львова громадських організацій з політичними партіями. Зокрема, у відкритому питанні про відомі їм громадські організації респонденти як у 2008, так і у 2011 році досить часто називали знані українські політичні партії, такі

як «Батьківщина», «Наша Україна», «Свобода» тощо [2, 3]. Зарахування організацій політичного спрямування до пріоритетних для себе, а також підміна понять «громадська організація» і «політична партія» свідчать про наявність політичного дискурсу в уявленнях мешканців міста про громадські організації у 2008 та 2011 роках [6]. У 2017 р. ситуація з організаціями політичного спрямування змінилася. З четвертого місця в рейтингу пріоритетів ці організації спустилися на сьому позицію, пропустивши перед собою згадані вище соціальні та виховні структури. Крім цього, в опитуванні 2017 р. респонденти майже не називали політичні партії замість громадських організацій. Тобто політичний дискурс в уявленнях львів'ян у сучасний період втратив свою актуальність.

Релігійні, екологічні та студентські громадські організації в опитуваннях трьох хвиль займають аутсайдерські позиції. Якщо останнє місце студентських організацій є прогнозованим, оскільки в опитуваннях брали участь представники всіх вікових груп, то незначна зацікавленість населення Львова релігійними та екологічними організаціями свідчить про наявність у людей більш вагомих інтересів, ніж ті, які пов'язані з духовним розвитком та збереженням природи.

Для більшої наочності цих тверджень пропонуємо рейтинг громадських преференцій львів'ян за останні 10 років (див. Таблицю 1).

Зважаючи на результати досліджень, які продемонстрували спектр та рейтинг гро-

мадських преференцій мешканців міста, можна говорити про те, що найбільш актуальною є перспектива розвитку культурницьких та спортивних організацій, а також організацій клубного типу. Однак, на нашу думку, саме тут закладена одна з негативних тенденцій розвитку громадських організацій, зокрема у Львові. Йдеться про те, що ці організації не завжди спроможні відповідати потребам, які до них висувають їхні потенційні прихильники. Це пов'язано з тим, що з різних причин (часто брак фінансів чи реклами, брак досвіду або часу тощо) громадські організації поступаються своєю соціальною роллю іншим соціальним інститутам, які мають змогу більш привабливо реалізувати потреби, які існують у суспільстві. Особливо характерною ця проблема є для лідерів у рейтингу найбільш бажаних організацій. Зокрема, культурницькі організації сьогодні цілком успішно замінили різноманітні акції та події культурницького спрямування, а спортивні громадські організації – спортивні клуби і зали. Стосовно клубів за інтересами, то збільшення їхньої ваги в системі громадських преференцій може мати двояке пояснення. З одного боку, позитивним явищем є бажання людей об'єднуватися відповідно до тих чи інших зацікавлень. З іншого боку, за своєю суттю громадські організації не повинні звести свою роль до клубів за інтересами, оскільки це не забезпечує виконання ними їхньої місії побудови громадянського суспільства, а саме здійснення

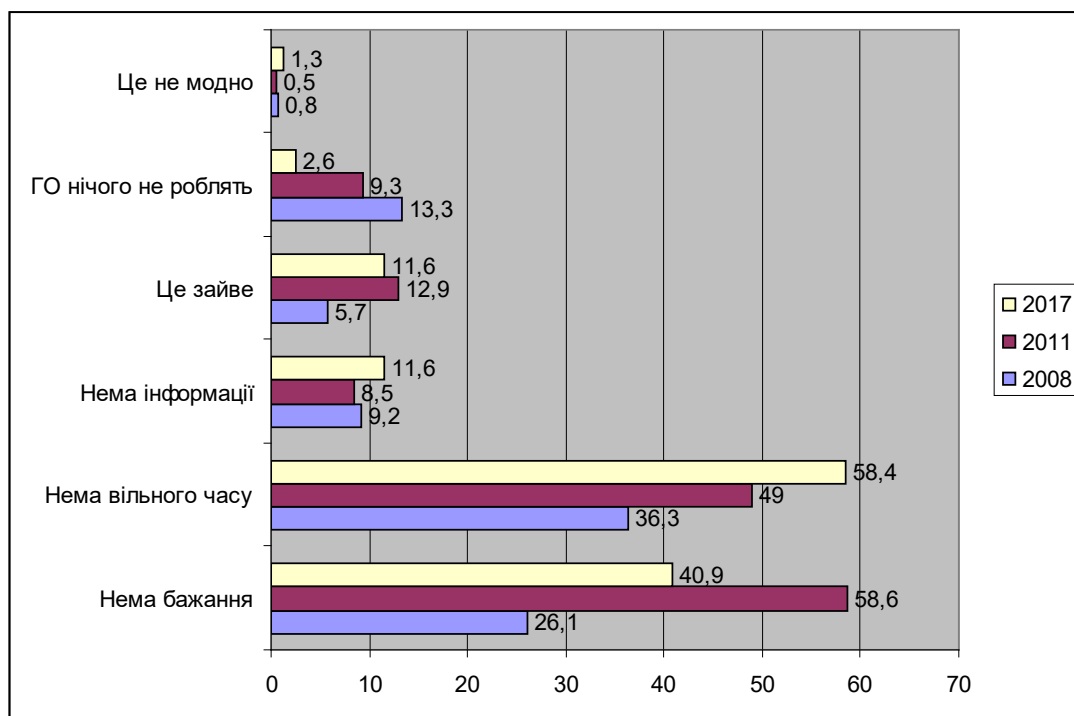

Рис. 2. Причини неналежності мешканців Львова до громадських організацій [2, 3, 4]

посередництва між державою і суспільством [7, с. 10].

Таким чином, сучасні спортзали, цікаві культурницькі і мистецькі дійства і фестивалі, а також численні атрактивні можливості для реалізації своїх інтересів «перехоплюють» потенційних членів у спортивних і культурницьких громадських організацій, а також в організацій клубного типу, кількість членства яких далеко не відповідає кількості суспільних запитів у зазначених сферах. Подібною є ситуація в інших видах громадських організацій. Тому, на нашу думку, можна стверджувати, що громадські організації на сучасному етапі розвитку у м. Львові не здатні повною мірою виправдати очікування людей, які могли б стати їх частиною. У конкуренції з іншими соціальними інститутами, які працюють на задоволення аналогічних потреб, громадські організації в силу тих чи інших причин досить часто отримують програшну позицію. Підтвердженням цього є лише 5% мешканців міста, які підтвердили свою приналежність до сучасних громадських організацій.

Таким чином, понад 90% львів'ян (за даними трьох хвиль опитування) не належать до організованого громадського сектора. Пояснюють вони це різними причинами (див. рис. 2).

Отже, основні пояснення львів'ян власної неналежності до громадських організацій стосуються відсутності вільного часу та відсутності бажання. Ці причини зберігають свою важливість упродовж 10 років, оскільки лідирують за результатами трьох хвиль опитування, випереджуючи інші з великим відривом. Щодо відмінностей результатів різних років, то в 2008 та 2017 роках мешканці Львова найважливішим поясненням вважали відсутність вільного часу, хоча частка тих, хто декларував відсутність бажання, була також значною. У 2011 р. основною причиною того, що люди відмовлялися від участі в громадських організаціях, була відсутність бажання. Питання вільного часу є зрозумілим, оскільки дорослі люди в силу різних обставин справді не завжди можуть виділити його на громадські справи, і це мало залежить від зовнішніх обставин. Але питання бажання, чи радше його відсутність, важливе, оскільки є певним показником громадських настроїв. Показники 2011 р. можуть, на нашу думку, бути пов'язаними з певним розчаруванням громадськими справами зокрема і громадянським суспільством загалом, яке виникло після невиправданих надій на Помаранчеву революцію та прихід до президентства В. Януковича. Однак частка тих, хто не хоче бути частиною громадського простору, є значною в кожному опитуванні впродовж 10 років. Це є доречним приводом задуматися, чому люди не йдуть до організацій. Глибинних причин може бути дуже багато,

з'ясувати їх допоможуть інтерв'ю як з людьми, які негативно налаштовані щодо сучасних громадських структур, так і з членами цих організацій, які розуміють ситуацію зі свого боку.

Із вказаних вище пояснень, які пропонують люди щодо того, чому вони не належать до громадських організацій, цікавим є позиція про те, що ці організації нічого не роблять. Кількість тих, хто вибрав це пояснення, різко впала у 2017 р. Тобто можемо говорити про те, що мешканці Львова не заперечують діяльності громадських організацій як таких, що є, безумовно, позитивною тенденцією розвитку громадського сектора, зокрема у Львові. Ця тенденція може стати добрим сигналом для тих, хто має бажання розбудовувати як громадський простір міста зокрема, так і громадянське суспільство загалом.

Таким чином, ми можемо бачити цікавий феномен, коли позитивне теоретичне тлумачення громадських організацій, яке спостерігається впродовж досліджуваного періоду [8], не набуває актуального підтвердження в практичній площині. Мешканці Львова позитивно висловлюються, характеризуючи громадські організації, однак з різних причин дуже пасивно долучаються до їхньої діяльності. Одним із пояснень такого явища, на нашу думку, може бути певний брак інформації про функціонування цих організацій, який не названий пріоритетним респондентами, однак має підтвердження в результатах проведених досліджень [8]. З одного боку, це може бути пов'язано з певною закритістю чи камерністю багатьох громадських структур, а з іншого – з неконкурентноспроможністю інформаційних потоків громадських організацій, порівняно з подачею інформації іншими комерційними структурами.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, відповідно до трьох хвиль опитування громадської думки львів'ян (2008, 2011, 2017) громадські преференції мешканців Львова в контексті функціонування громадських організацій можна охарактеризувати трьома рисами – суперечливістю, маргіналізованістю, позаструктурністю. Теоретично люди довіряють громадським організаціям, дають їм позитивні характеристики, декларують бажання належати до організованого громадського сектора, однак практичне втілення цих показників значною мірою нівелюється, зокрема, у зв'язку з низьким рівнем залученості львів'ян до тих чи інших громадських структур. На тлі останніх подій, що відбуваються в Україні, спостерігається зростання громадської активності, проте вона залишається поза межами організаційного дискурсу. Спроможність громадян до такої позаформальної консолідації позитивно свідчить про розвиток громадянського суспільства, але негативно – про ключові інститути цього

суспільства (в цьому випадку громадські організації), які в силу різних причин не спроможні втримати добрі неформальні ініціативи і розвинути їх на новому рівні. Дуже важливо зрозуміти причини такого суспільного феномену, що буде зроблено в перспективі шляхом глибинних якісних досліджень як з людьми, котрі не виявляють бажання належати до громадських організацій, так і з громадськими активістами, котрі можуть критично оцінити власну діяльність у контексті популяризації своїх організацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Довіра соціальним інституціям. Всеукраїнське дослідження Київського міжнародного інституту соціології / прес-реліз С. Зленка. Київ, 2016. URL: <http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=5> (дата звернення: 20.05.2018).
2. База даних соціологічного дослідження «Громадські організації очима львів'ян», проведеного серед дорослого населення м. Львова (вибірка – 600 осіб), 2008. Власний архів автора.
3. База даних Омнібусу кафедри історії та теорії соціології, проведеного серед дорослого населення м. Львова (вибірка – 800 осіб), 2011. Архів кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка.
4. База даних Омнібусу кафедри історії та теорії соціології, проведеного серед дорослого населення м. Львова (вибірка – 400 осіб), 2017. Архів кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка.
5. Громадянське суспільство в Україні: рівень розвитку, активності і благодійності. Загальнонаціональне опитування Фонду «Демократичні ініціативи» імені І. Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова. Громадянське суспільство у 2018: нові виклики і нові завдання: публічна дискусія (Київ, 6 березня 2018 р.). Київ, 2018. 24 с. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/13963398165a9eef1b022177.77359526.pdf> (дата звернення: 25.05.2018).
6. Бень О.Т. Політичний дискурс в уявленнях мешканців м. Львова про сучасні громадські організації. Український соціум. 2013. № 2. С. 177–188.
7. Fisher J. Nongovernments: NGOs and the Political Development of the Third World. Connecticut, 1998. 237 p.
8. Бень О.Т. Імідж громадських організацій серед мешканців м. Львова. Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління: збірник наукових праць ДонДУУ. Т. XIV. Вип. 258. Серія «Соціологія». Донецьк, 2013. С. 91–102.